

УДК 331.55

Бабенко А. Ю.,*магістр Національного університету державної податкової служби України*

ФІНАНСОВО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТРУДОВОЇ МІГРАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано стан та законодавче забезпечення трудової міграції, виявлено особливості та наслідки нелегальної міграції, що мають як негативні, так і позитивні наслідки. Особливий наголос робиться на правовий захист населення та визначення основних напрямків державної міграційної трудової політики.

Ключові слова: *трудова міграція, нелегальна міграція, міграційне законодавство, державна міграційна трудова політика.*

The article analyses the state and the legislation of labor migration, reveals peculiarities and consequences of illegal migration, which have negative and positive aspects. The legal security of population and main directions of the state labor migration policy is particularly emphasized.

Key words: *labor migration, illegal migration, migration legislation, state labor migration policy.*

Постановка проблеми. Актуальність дослідження міграційного процесу зумовлена негативними тенденціями, що спостерігаються в Україні, зокрема зниженням економічного, демографічного, культурного потенціалу країни. Найгірші негативні наслідки трудової міграції – торгівля людьми, примусова праця, сексуальне рабство, що призводять до збільшення захворювань, зменшення тривалості життя та – як наслідок – деформації вікової структури населення. Незважаючи на те, що в Україні здійснюються заходи щодо запобігання негативним наслідкам трудової міграції, вона все ще залишається великою проблемою для суспільства. Актуальним є питання стосовно соціального захисту наших співвітчизників за кордоном. Адже, працюючи за кордоном, а часто і перебуваючи за кордоном нелегально, українські громадяни стають мішенню для зловживань працедавців, а також і прямого пограбування, яким часто

займаються такі ж вихідці з України. Саме це зумовлює потребу детального вивчення впливу кожної складової міграційного процесу, на підставі чого можливе розроблення державної політики захисту населення в цьому напрямі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами міграції займаються представники різних наук – соціологи, економісти, демографи, політологи. Особливо значні та відомі дослідження і публікації українських вчених: Е. Лібанової, В. Онісієнка, Т. Петрової, С. Пирожкова, О. Познякава, Г. Старостенко, С. Мельника, О. Малиновської, О. Овчинникової, М. Стасюк, а також роботи зарубіжних вчених: А. Вишневського, В. Перевиденцева, Б. Хорева, В. Чапека, Р. Вишневської, Л. Рибаківського (Росія); Є. Фільрозе, Ягельського (Польща); Д. Боуга (США); Є. Валковича (Угорщина), А. Сові (Франція) та інших. Цими дослідженнями охоплюються міграційні процеси та явища, в основному, крізь призму демографічного, меншою мірою – соціально-економічного та етнічного напрямів. Але недостатньо висвітлюються фінансово– правові проблеми міграції, що призводять до таких негативних наслідків як: примусова праця, торгівля людьми, трудове рабство тощо.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у визначенні позитивних та негативних наслідків трудової міграції в Україні та обґрунтуванні пріоритетних напрямів державної міграційної трудової політики.

Виклад основного матеріалу. За експертними оцінками, за кордоном протягом останніх років працює приблизно 7-8 млн. громадян України. Наведена цифра обґрунтовується даними, розрахованими на підставі статистичної та адміністративної інформації, про чисельність та економічну активність населення, даними консульських установ щодо громадян України, які перебувають за кордоном, і даними суб'єктів господарської діяльності, що займаються посередництвом у працевлаштуванні громадян України за кордоном. При цьому більшість українських громадян працюють у країнах СНД (зокрема в Російській Федерації перебуває понад 2 млн українців), та країнах Східної та Західної Європи. Таким чином, основними країнами працевлаштування останнім часом виступають Росія, Польща, Чехія, Італія, Португалія, Німеччина, Словаччина, Греція, Іспанія.

Українська робоча сила виявилась досить конкурентоспроможною на ринку праці за кордоном. Однією з основних переваг є її дешевизна. Привабливість українських мігрантів також у тому, що за рівнем культури, ментальністю вони близькі

до сусідніх центральноєвропейських народів. Трудові мігранти України – це високоосвічені та висококваліфіковані фахівці (80,0% мають повну вищу або базову вищу освіту). Вони працюють переважно у таких галузях, як транспорт, будівництво, торгівля, переробна промисловість [2].

Міграція робочої сили є глобальною проблемою, а також індикатором реакції населення на зміни в економічному, політичному, соціальному житті суспільства. Виділяють такі етапи трудової міграції з України:

- Перший етап – до 1990 року, це період відтоку представників інтелектуальної та культурної еліти – вчені, музиканти, художники та ін.

- Другий етап 1990 – 1993 роки, характеризується відтоком професіоналів з вищою освітою, який був дуже чисельним.

- Третій етап розпочався після 1994 року. У цей період еміграційна хвиля охопила робітників – будівельників, водіїв, слюсарів, поварів та різноробочих.

Паралельно з цим існує міграція громадян в Україну:

- Першу хвилю складають громадяни, які з різних причин були депортовані з України, але хочуть повернутися і набути громадянства.

- До другої категорії належать вимушені переселенці з тих країн, на території яких проходять військові дії та трапляються катастрофи (землетруси, повені).

- До третьої категорії належать саме нелегальні мігранти на Захід, зважаючи на своє географічне положення, Україна стає так званою "транзитною країною". Її використовують для нелегального транзиту мігрантів, наркотиків, зброї.

- Четверту міграційну хвилю складають бізнесмени, торговці з різних країн, а також особи, що вїжджають до України з метою працевлаштування.

Через недосконале законодавче врегулювання правового статусу окремих категорій мігрантів, вони перебувають в Україні у невизначеному, фактично нелегальному становищі.

З проголошенням незалежності був прийнятий Закон України "Про громадянство", від 8 жовтня 1991 року. Прийнявши цей закон, Україна стала перед проблемою перебування на її території іноземців, осіб без громадянства. Це зумовило прийняття нових законів – "Про правовий статус іноземців" від 4 лютого 1994 р. та "Про біженців" від 24 грудня 1993 р.

У 1993 році, указом Президента від 26 квітня, було створено Міністерство України у справах національностей та міграції. Кабінет Міністрів 22 червня 1994 року, прийняв постанову

"Про створення органів міграційної служби в Україні", якою було створено Департамент міграції. До органів, регулюючих міграційні процеси, можна віднести і Державну службу зайнятості.

З прийняттям Конституції правові акти, що регламентують питання громадянства та міграції, були впорядковані та приведені у відповідність до конституційних норм.

Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року Конституція України вперше визначила конкретний предмет міграційного права – регулювання міграційних процесів. У пункті 10 статті 92 Конституції закріплено, що виключно законами України визначаються засади регулювання демографічних та міграційних процесів. Таким чином, в Україні покладено початок міграційному праву [1].

Кодекс законів про працю в статті 8 закріпив, що трудові відносини працюючих іноземних громадян регулюються законодавством та міжнародними договорами.

Але виходячи з економічної, соціально-політичної ситуації, яка склалася в Україні, сьогодні проблемам міграції на державному рівні (а саме на законодавчому) приділяється найменше уваги, що спонукає розквіт нелегальної трудової міграції.

Законодавчі акти, які прийняті і ратифіковані Верховною Радою України, не повною мірою регулюють міграційні процеси, можна сказати поверхово. Аналіз міграційної ситуації в Україні показує, що вона розвивається набагато швидше, ніж органи, які повинні її регулювати. За таких умов все очевиднішою стає загроза того, що ситуація може вийти з-під контролю.

4 серпня 2000 р. постановою Кабінету Міністрів України № 1236 затверджене Положення про Державний департамент у справах національностей і міграції. Як зазначено у його ст. 1, Державний департамент є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мін'юсту і підпорядковується йому.

Україна фактично лише починає формувати своє міграційне законодавство. На цьому етапі особливо важливо проаналізувати і врахувати відповідний міжнародний досвід. Важливою складовою міграційної політики України має бути міжнародне співробітництво, врахування загальносвітових тенденцій регулювання міграційних процесів.

Доцільно було б для забезпечення прав трудових мігрантів приєднатись до Європейської конвенції про правовий статус трудящих мігрантів та Конвенції МОП № 97, а також укласти угоди з країнами про взаємне працевлаштування громадян.

Подібні угоди вже укладені у межах країн – членів СНД, а також Польщею, Чехією і Словаччиною.

У нових умовах розвитку міграційних процесів старі інститути їхнього регулювання, такі як жорсткий паспортний режим, прописка, обмеження виїзду за кордон, втрачають своє значення.

Міграційна політика України має спиратися на міждержавні угоди з країнами – потенційними користувачами нашої робочої сили. Такі угоди, крім правової й соціальної захищеності співвітчизників за кордоном (маються на увазі ті, хто збереже українське громадянство), повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір наших земляків, їхню професійну підготовку і перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, забезпечувати умови проживання і, як уже зазначалося, компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією молодого української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони перебувають.

У зв'язку зі світовою економічною та фінансовою кризою, зростає кількість вивільнених працівників, це зумовлюється кризою у підприємстві, а саме: зупинкою підприємств, скороченням виробництва, закриттям приватних фірм (фірм з іноземним капіталом), це своєю чергою сприяє не тільки легальному виїзду робочої сили за кордон і зменшенням напруги на ринку праці в Україні, а й нелегальній міграції з метою працевлаштування в країнах Європи. За даними Державного комітету статистики України, за лютий місяць 2009 року було зареєстровано 906,1 тис. безробітних осіб, а станом на 10 березня 2009 року в Україні було зареєстровано 3 млн. безробітних.

Наслідки трудової міграції далеко не однозначні. Так, збільшення грошової маси призводить до зростання цін, дешеві імпортні товари, привезені “човниками”, створюють конкуренцію товарам вітчизняного виробництва. Орієнтовані на споживання, гроші мігрантів лише незначною мірою мають інвестиційне чи кредитне використання. Вплив заробітків за кордоном на розвиток дрібного бізнесу є вкрай скромним внаслідок податкового тиску, відсутності дешевих кредитів, труднощів із реєстрацією підприємства, зневіри громадян у майбутнє малого бізнесу. Зовнішня трудова міграція руйнує трудові колективи, сім'ї, здатна спричинити дефіцит робочої сили у певних видах економічної діяльності та регіонах.

Висновки. Аналізуючи викладений матеріал, можна зробити висновок, що основними негативними наслідками трудової міграції є:

– використання українських громадян за кордоном на низькокваліфікованих, важких роботах із шкідливими умовами праці, наявність випадків їх дискримінації та експлуатації з боку місцевих роботодавців;

– уповільнення темпів розвитку науково-технічного прогресу у зв'язку з численною інтелектуальною еміграцією українських вчених за кордон.

До позитивних наслідків трудової міграції можна віднести:

– надходження капіталу не тільки в сім'ю мігранта, а й до бюджету України;

– допомога деяких мігрантів рідним, що залишились на Україні;

– отримання мігрантами досвіду роботи в інших соціально-економічних умовах, що формують європейську систему цінностей.

Суперечливість явища трудової міграції підводить до висновків про те, що основний зміст політики держави у відповідній сфері має полягати у мінімізації її негативних наслідків, максимальному використанні позитивних для громадян (у тому числі – працівників-мігрантів) та суспільства результатів.

Література

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України. – К.: Велес, 2003.

2. Трудова міграція з України не повинна розглядатися як проблемне соціальне явище // <http://www.granik.net.php?indekcion>.

3. Піскун О.І. Основи міграційного права. – К.: МП Леся, 1998.

4. Мельник С. Вивчення мотивації населення до міждержавної трудової міграції як засіб її регулювання // Збірник наукових праць "Соціологічні дослідження", Луганськ, Східноукраїнський національний університет. – 2001. – Випуск № 1. – С. 69-81.

5. Новик В. Іміграція: пошуки шляхів вирішення проблеми // Право України. – 1999. – № 6. – С. 12-16.

6. Заклекта О., Шиманська О. Українська трудова еміграція: сутнісні форми та особливості сучасного етапу // Україна: аспекти праці. – 2004. – № 8. – С. 36-40.

7. www.ukrstat.gov.ua – Офіційний сайт Державного комітету статистики України.